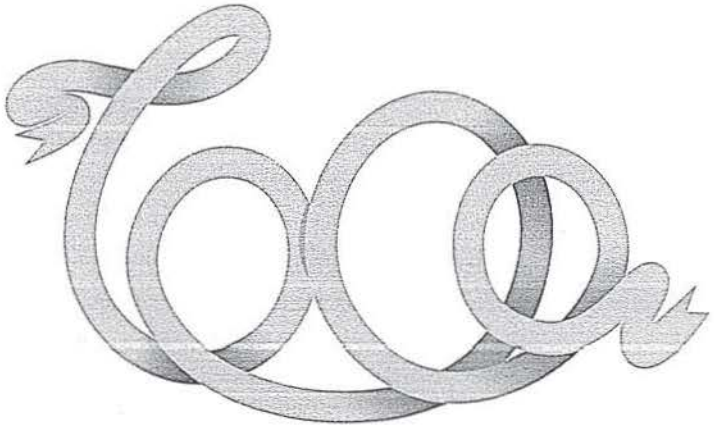

Türkiye-Polonya İlişkilerinin 600. YILDÖNÜMÜ SEMPOZYUMU

27-28 EYLÜL 2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ • DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI •

Beykoz Belediyesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

Türkiye Polonya İlişkilerinin 600. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu
Bildiriler Kitabı

ISBN: 978-605-83251-1-1

Proje

Beykoz Belediye Başkanlığı Adına
Murat AYDIN

Proje Yönetimi
Bünyamin KORKMAZ
Başkan Yardımcısı

Elif ARSLAN
Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Koordinatör
Filiz ÖNER MANTAŞ

Tasarım
Mert UĞURDİL
Burcu ÇELİK
Serhat Batur KARADENİZ

© 2019 Beykoz Belediyesi,
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Beykoz Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Türkiye-Polonya İlişkilerinin
600. YILDÖNÜMÜ
SEMPOZYUMU
• 27-28 EYLÜL 2014 •

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-LEH İLİŞKİLERİ*

Dr. Öğr. Üy. Ahmet ÖNAL**

Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan-Litvanya Cumhuriyeti arasında, 1570'li yıllara girilirken, 1533, 1553 ve 1568 anlaşmalarıyla tesis edilen "ebedî" barış mevcut idi. Lehistan Kraliyeti, resmen Boğdan ve Macaristan'daki haklarından vazgeçmiş, karşılığında da Osmanlılar nezdinde pek az Hristiyan devletinin sahip olduğu politik ve ticarî imtiyazlar elde etmişti.

Mamafih bu yalnızca kâğıt üstünde câri olup fiiliyatta durum tamamen farklı idi. 16. yüzyıla gelindiğinde artık Lehistan devlet örgütlenmesinde kraliyetin yalnızca simgesel bir yeri olup, asıl güç asillerin (sızlata) elindeydi. Leh dış politikasının asıl belirleyicisi ve icracısı olan asiller, kendi krallarının imzasını taşıyan anlaşmalara rağmen, Macaristan'da Osmanlılara karşı mücadele eden Habsburg hanedanı ve taraftarları ile irtibat ve zaman zaman da ittifak kurdular. Leh asillerinin, Osmanlı-Leh ilişkilerinin günden güne bozulmasına yol açacak en önemli icraatları ise Kazaklarla kurdukları ilişkilerdi.

Lehistan daha 14. yüzyılda Aşağı Özi sahasında ilk Kazak iskânını gerçekleştirmiş, özellikle de Kral Casimir (1447-1492) ve I. Sigismund'un girişimleriyle Zaporojye bölgesi ve buna bağlı Kazaklık ortaya çıkmaya başlamıştı. Birtakım imtiyazlarla bu bölgeye yerleştirilen Zaporog Kazakları'na verilen görev, Lehistan sınırlarını Türk-Tatar akınlarına karşı müdafaa etmek ve mümkün olursa cevabî taarruzlarda bulunmaktı. Lehistan asilleri tarafından organize edilen ve siyasî bir güce dönüştürülen Kazaklar 16. yüzyılın başlarından itibaren resmen Lehistan sınır güçleri olmuşlardı. Bir süre sonra Leh asilleri bu güçten başka bir gaye ile istifade etmeye çalıştılar; Güney Ukrayna sınırlarında güvenliği tesis etmek ve daha önemlisi bu sahada yeni topraklar ele geçirmek. Zira Leh asilleri 1560'lardan itibaren dünya pazarlarına açılmak için şahsî tarım topraklarını genişletme arayışına girmişti. Kazakların Özi boyunda Kırım Hanlığı'ndan ele geçirdikleri topraklara asiller el koyuyor, Kazaklar da yeniden güneyde toprak arayışına girişiyordu.

---

* Bu tebliğ, *"Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri (1520?-1596)"*, adlı doktora tezimizden özetlenmiştir. Bu münasebetle tebliğmetninde dipnotlara yer verilmemiş, sadece metin sonunda toplu kaynakça gösterilmiştir.

** Dr. Öğr. Üy., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (ahmet.onal@bilecik.edu.tr).

Bu dönemde Karadeniz'in kuzeyinde Leh asillerinin sıkı kontrolü altındaki bir Kazak kitlesine karşılık, Karadeniz'in güneyinde, Zaporojye'de hiçbir siyasî güce tâbî olmayan Kazaklar bulunuyordu. Leh asilleri kuzeydeki Kazaklar üzerinde kontrol ve tahakkümlerini arttırdıkça, güneydeki Kazakların sayısı artıyordu. Yine Ukrayna'nın mülkiyet hakları ellerinden alınmış ve serfliğe mahkûm edilmiş köylüleri için de artık Kazaklık hayata tutunabilmenin tek çaresi olarak görülmeye başlanmıştı. Her şeye rağmen tarım arazisi arayışındaki Leh asillerinin gözünü diktiği asıl bölge ise zengin potansiyeli ile Boğdan olacaktı. Nitekim 1568'de Leh Elçisi Zbaraski, İstanbul'daki görüşmeler sırasında Boğdan voyvodalarının tayin hakkının Lehistan'a terkedilmesini istemişti. Bu arzu, Osmanlılar tarafından hiç dikkate alınmasa da Boğdan'ın 1560'lardan itibaren içine düştüğü siyasî kargaşa ve krizlerin asıl sebebini ortaya koyması açısından önemlidir.

Jagiellonların Hayaleti

Tam da böyle dönemde, tıpkı 1526'da Macaristan'da olduğu gibi, Lehistan'da da bir Jagiellon'un 1572'de varis bırakmadan ölmesi, Doğu Avrupa siyasetinin bundan sonraki kaderini tayin edecektir. Sigismund August'un ölümüyle (1572) Lehistan'ın büyük bir kargaşa içine düşmesi Osmanlı-Leh ilişkilerinde yeni bir süreç başlatacak, Lehistan'da yaşanan bu siyasî boşluk döneminde Leh asilleri Boğdan'ı işgal planlarını olgunlaştıracaktı. Nitekim bu yıllarda Zaporog Kazakları ve resmen Lehistan'a tâbi Kazakların Osmanlı sınırlarına yönelik tecavüzlerini arttırmaları bu durumun bir yansımasıydı.

Bir taraftan Moskova'nın tehditkâr yükselişi, diğer taraftan da artık iyiden iyiye artan Leh asilleri kaynaklı Kazak saldırıları sebebiyle 1560'lardan itibaren kuzeyde daha aktif bir politika benimseyen Sokollu Mehmed Paşa idaresindeki Osmanlı diplomasisi, Habsburglar'ın ve Rusların Leh kraliyet seçimlerine müdahalesini engelleyerek, önce Henri de Valois (1573-1574), sonra da Stefan Bathori'yi (1576-1586) Lehistan tahtına oturttu. İstanbul'un Stefan Bathori'den beklentisi, Kazak saldırılarını durdurması ve Moskova'ya karşı Kırım Hanlığı ile birlikte hareket etmesi idi. Eski Erdel, yeni Leh kralı Bathori ise, Moskova ile giriştiği muharebeler ve daha tahta çıktığı ilk günden itibaren kendisini Osmanlı kuklası ilan eden Habsburg ve Papalık diplomasisi karşısında dış politika stratejisini Osmanlı ve Kırım ile uyum üzerine kurdu.

Ancak 1577 ve 1578'deki Osmanlı-Leh anlaşmalarına rağmen Kazakların, hem Kırım'a hem de Boğdan'a yönelik saldırıları devam etti. Bunlara cevaben Kırım güçleri Leh topraklarına akınlar düzenlerken, Osmanlı idaresi de savaş tehditleri arasında Stefan Bathori'den Kazakları zapturabt altına almasını istedi. Bathori, bu baskılar karşısında, İstanbul'dan gelen bir çavuşun nezaretinde, Haziran 1578'de Lvov'da bazı Kazak ileri gelenlerini ve bir yıl önce zorla Boğdan tahtına el koyan Hatman Ioan Potcoava'yı idam ettirdi. Buna rağmen Kazaklar aynı yıl Aleksandru liderliğinde tekrar Boğdan'a girdilerse de hezimete uğradılar. Yakalanan Aleksandru, İstanbul'da idam edildi. Kazaklar, kendilerine devlet hazinesinden maaş ve bazı muafiyetler kazandıran yeni bir tahrir karşılığında Livonya Harbi'ne hazırlanan Stefan Bathori'ye 6 Aralık 1578'de bağlılık yemini ettiler.

Kralla yapılan anlaşmaya rağmen bazı Kazaklar, aynı yıl tekrar Boğdan'a girdiler. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, Stefan Bathori'nin İstanbul'daki elçisini bu yüzden bir kez daha kralını tahttan indirmekle tehdit ettiyse de öldüğünde Kazaklar hâlâ Boğdan'daydılar. Yeni veziriazam Ahmed Paşa, Rumeli beylerbeyini Boğdan'ın müdafaasıyla görevlendirdiği gibi, daha önce de birkaç kez tahtını Kazaklar'ın desteklediği adaylara kaptıran Aksak Petru'nun (Petru Schiopul) yerine Saksonyalı Yanku'yu (Ioan Sasul) voyvodalığa getirdi. Bu görev değişikliği ve bilhassa da Kazaklar'ın Leh kralı maiyetinde Livonya Seferi ile meşgul olmaları sayesinde Osmanlı-Leh ilişkileri bir süre sükûn buldu. Hatta 1580'de Stefan Bathori'ye, Habsburglar ile çıkması muhtemel savaşta Serdar Siyavuş Paşa ile birlikte harekete geçmesine dair nameler gönderildi.

Erdel, Boğdan ve Kırım Hanzâdeleri Krizi

Kazaklar'dan kaynaklanan gerilim şimdilik hâlledildiyse de bu defa ortaya yeni meseleler çıktı. Stefan Bathori'nin tahta oturmasıyla birlikte Osmanlı-Lehistan ilişkilerinde, sadece Boğdan ve Kazaklar değil, Erdel de en az onlar kadar ehemmiyet kazanmıştı. Zira Stefan Bathori, Lehistan'a giderken Erdel tacını kardeşi Kristoforos Bathori'ye devr ve Erdel'deki haleflerine Leh hazinesinden yıllık 10 bin taler tahsis etmişti. Kristoforos Bathori, 1577-1578'de Kazaklar'ın Boğdan'dan çıkartılmasında mühim rol oynadı. Osmanlı-Habusburg sınırlarında şiddetli çatışmalarının yaşandığı 1580 yazında Kristoforos Bathori'nin ölmesiyle Erdel'de başlayan taht kavgasının Osmanlı-Leh ilişkilerini etkilemesi gecikmedi.

İstanbul, Kristoforos'un iki damadının memleketi karıştırmakta olduklarının bildirilmesi üzerine, ilk olarak Erdel'e haricî bir müdahalenin yaşanmaması için Tımışvar, Budin ve Rumeli beylerbeyilerini yeni voyvoda tayin oluncaya kadar buranın müdafaasıyla görevlendirdi. Yine Tımışvar beylerbeyine, muktedir casuslar marifetiyle Kristoforos'un ne zaman öldüğünü, Erdel'deki son durumu ve kimin voyvoda olmasını istediklerini öğrenip bildirmesi emredildi. Doğuda Safevîler'e karşı çetin bir savaş veren Osmanlı yönetimi, bu kritik dönemde İstanbul'daki Leh elçinin, Eflâk ve Kırım'dan Lehistan'a yönelen saldırıların engellenmesi talebi üzerine ilgililere bu minvalde emirler yazdı. Mustafa Çavuş, "mühim ve acil" bir iş için nâme-i hümâyûnla birlikte Leh kralına gönderildi. Nihayet Erdel beyleri, Kristoforos Bathori'nin henüz reşit olmayan oğlu Sigismund Bathori'yi yeni voyvodaları olarak seçince İstanbul Temmuz 1581'de bunu tasdik ederek Erdel'deki kargaşayı sonlandırmak istedi.

Erdel tahtından ötürü Osmanlı ile Lehistan arasında doğması muhtemel kriz bu şekilde aşılmaya çalışılırken, Cihan Giray'ın katlinden korkup aynı akıbete uğramamak için Lehistan'a kaçan ve Çerkes Kirman Kalesi'nde tutulan Kırım Hanı Mehmed Giray'ın kardeşleri Alp Giray ile Selamet Giray'ın iadesi daha ciddi bir mesele olarak zuhur etti. Leh Kralı Stefan Bathori'ye bir nâme gönderilerek hanın kardeşlerinin serbest bırakılması istendi. Veziriazam Sinan Paşa'nın İran cephesinden barışa dair beklentilerle Temmuz 1581'de İstanbul'a dönmesinden hemen sonra mevcut Osmanlı-Leh anlaşmazlıklarına bir de Boğdan'daki karışıklıklar eklendi. Voyvoda Yanku Sasul'un komşu Lehistan'a düşmanlık göstermesinden ve ticaretini engellemesinden rahatsız olan sınırdaki bazı Leh komutanlar, Boğdan'ın doğusunda başlayan bir ayaklanmaya destek verdiler. Voyvoda Sasul, Divân nezdinde şikâyette bulunarak ayaklanmanın bizzat Lehler tarafından çıkartıldığını iddia etti. Veziriazam Sinan Paşa, Boğdan hadiseleri ve hanzâdelerin iadesi hususunda Lehistan'a karşı tehditkâr bir tavır takındı. Bir Lehistan elçisinin yüzüne karşı, hem Stefan Bathori'ye hem de onu bu makama seçtiren Sokollu Mehmed Paşa'ya hakaret etti.

Sinan Paşa, Stefan Bathori üzerinde baskı kurmak için, Erdel'de Sigismund Bathori'ye taht mücadelesini kaybedip İstanbul'a sığınan ve voyvodalığın kendisine verilmesine karşılık yıllık 15 bin flori tutarındaki haracı 100 bin floriye çıkartmayı ve bunun yanı sıra 100 bin flori de pişkeş ödemeyi taahhüd eden Macar beyzâdelerinden Paul Markhazy'yi kullandı. Evvela mevcut Erdel voyvodası Sigismund Bathori'ye aynı şartları kabul edip etmeyeceği soruldu, fakat menfi cevap alındı. Lehistan elçisi, veziriazamın huzuruna çıkıp kralının ve Erdelliler'in Markhazy'nin voyvodalığını kesinlikle kabul etmeyeceğini söyleyince Sinan Paşa'dan yine tehdit ve hakaret işitti. 20 Ağustos'ta Markhazy gerçekten de Erdel voyvodası ilan edildi. Yine Osmanlı yönetimi, hanzâdeleri iade etmediği takdirde neticelerine hazır olması ve Kırım hanına ödemesi gereken haracı eksiksiz göndermesini bildiren nâme ile birlikte Leh kralına bir elçi yolladı.

Osmanlı yönetimi, kendisine borçlu olduğu tahtına mukabil beklediği desteğini göremediğini düşündüğü Lehistan kralına karşı tavrını bu surette sertleştirirken, Stefan Bathori de İstanbul'un gerek şahsına gerekse elçilerine uyguladığı baskı ve muameleden memnun değildi. Bu yüzden Stefan Bathori, Kırım hanzâdelerinin hürriyetini, Boğdan ve Erdel'de kendi siyaseti doğrultusunda düzenlemeler yapılması için bir müzakere vasıtası olarak kullanmak istedi. İstanbul'a gönderdiği elçisi vasıtasıyla kendisinin Osmanlılara karşı sadakat ve itaatinden

bahsedip, Moskova ve Habsburglar karşısında elde ettiği son başarılarını sıraladı. Boğdan Voyvodası Yanku'yu, Osmanlı-Leh ilişkilerini bozmak ve Habsburglar'la ittifak kurmakla suçladı. Erdel'de de yeğeni Sigismund Bathori'nin padişaha sadakâtle hizmet ettiğini söyleyip, düşmanlara bazı haberler ulaştırarak iki devlet arasında büyük anlaşmazlıklar çıkarttığını iddia ettiği Markhazy'in iadesini istedi. Stefan Bathori'nin mektubu ve de elçiyle yapılan görüşmeler, Osmanlı yönetimini pek memnun etmedi. Leh kralına yazılan 20 Ocak 1582 tarihli cevabî nâmede, Boğdan voyvodasının ve Paul Markhazy'nin şikâyete konu olan faaliyetlerinin engelleneceği taahhüd edildi. Fakat kendi arzusuyla İstanbul'a gelip sığınan Markhazy'nin iadesinin saltanat âdetlerine aykırı olduğu bildirildi. Kraldan, eskisi gibi itaate devam etmesi ve Kırım Hanı Mehmed Giray'ın esir olan kardeşlerini acilen göndermesi istendi.

Müzakereler sürerken sınırlardan gelen "Leh Kazaklarının" Akkirman ve Cankirman havalisine yönelik yeni saldırılarına dair haberler, Osmanlı yönetiminin öfkesini biraz daha arttırdı. Stefan Bathori'den verilen zararı tazmin etmesi ve saldırıyı gerçekleştirenleri cezalandırması istendi. Kral Bathori ise bu sıralarda Moskova ile aralarında üç yıldan beri devam eden ve ülkesi için ağır iktisadî sonuçlar doğuran savaşı, çok da kazançlı çıkmadığı on yıllık bir barış anlaşması (15 Ocak 1582) ile nihayete erdirmişti. Şimdiye kadar Kırım hanzâdelerini iade etmemekte direnen Stefan Bathori, bu şartlar altında Osmanlı yönetiminin kesin tavrı karşısında geri adım attı. Veziriazam Sinan Paşa'ya yazdığı mektupla Lehistan'dan Osmanlı topraklarına yapılan saldırılardan, Kırım hanına vermesi gereken haracı hâlâ ödememiş olmasından ve iki hanzâdenin ülkesine kabul edilmesinden ötürü özür diledi.

Şehzâde Mehmed'in sünnet düğününe davet edilmiş olan Stefan Bathori'yi temsilen bir Leh elçisi, daha evvel Lehistan'a gönderilmiş olan Osmanlı elçisi ve hanın kardeşleriyle İstanbul'a geldi. Leh elçi, sünnet düğünü sırasında At Meydanı'nda düzenlenen şenlikleri, diğer Hristiyan elçilerden ayrı olarak, manidar bir şekilde, Kırım hanının kardeşleri ile birlikte ikametlerine tahsis edilen yerden seyretti. Böylece Lehistan'dan istediğini alan Osmanlı yönetimi, Erdel'de Sigismund Bathori'nin voyvodalığını da tekrar tasdik etti.

1582 yazı ortalarında Safevîler'e karşı yeniden savaş kararı alan Osmanlı hükümeti, Lehistan'a karşı daha dikkatli bir politika takip etmeye başladı. Livonya Seferi'nden sonra Lehistan kralı ile yaptıkları barışı bozan Zaporog Kazakları'nın tekrar Kırım topraklarına yönelen saldırılarının Stefan Bathori ile Kırım hanı arasında bir savaşa dönüşmemesi için İstanbul büyük gayret gösterdi. Zira Osmanlılar, Tatar askerinin gücünü İran cephesinde kullanmayı planlıyordu.

İstanbul'un Lehistan'a karşı yeni politikasının en bariz yansıması Boğdan'da görüldü. Stefan Bathori, İstanbul'dan bir süredir Boğdan'da halka zulmettiği ve kendisiyle de iyi geçinmediğinden şikâyetçi olduğu Voyvoda Yanku Sasul'un yerine Aksak Petru'nun getirilmesini rica ediyordu. İstanbul, kendisinin ve adamlarının Osmanlı tüccar ve ricaline ödemedikleri yüklü miktardaki borçlarından ötürü Eylül 1582'de Yanku'yu azl etti. Stefan Bathori'ye yazılan nâmede, Yanku'nun azlinin gerçek sebebinden bahsedilmeksizin, Boğdan'daki değişikliğin, Leh kralının ricası ve iltiması üzerine yapıldığı kaydedildi. Habsburglar'dan bir kale satın almış olan mazul voyvoda Yanku Sasul'un buraya firar etmek için Lehistan'dan geçerken yakalanıp öldürülmesi de İstanbul'da memnuniyetle karşılandı. Yanku'nun yanında götürdüğü ve aslında İstanbul'a ödemesi gereken vergi olan yüklü miktarda paranın iadesinden kaynaklanan meselelerin çözümünde Leh ve Osmanlı hükümetleri birbirine karşı dostluk vurgulu bir üslûp kullandı.

Kazak Tedhişi ve 1587 Lehistan Kraliyet Seçimi

Tam da ilişkiler normalleşmişken 1583 yazında kalabalık bir Kazak birliğinin Bender'i ateşe verip Akkirman ve Özi taraflarını yağmalaması, münasebetlerin rengini tekrar değiştirdi. Zira İstanbul'a ulaşan istihbarata göre,

saldırıyı gerçekleştirenler arasında Leh Kazakları ve hatta ümerâsı da vardı. Önce Rumeli beylerbeyi sıfatıyla bölgeye sevkedilen, sonra da vezirliğe yükseltilen ve İstanbul'dan gönderilen kapıkulları ile desteklenen Cafer Paşa, Kazakları mağlup ve geri çekilmeye mecbur etti. Cafer Paşa ile yeni Rumeli Beylerbeyi Ali Paşa bir süre daha burada kaldılar.

Stefan Bathori'nin Kazakları engelleme gayretlerine rağmen bu hadiselerin Osmanlı-Leh ilişkilerine yansıması menfî oldu. 1583'te kralı için satın aldığı 23 atla ülkesine dönen Leh Podolovsky/Polodovsky, Kazaklar'ın saldırısına öfkelenen III. Murad'ın emriyle geri getirilip zindana atıldı, maiyetindeki 34 kişi ise idam edildi. 1584 başlarında yeni bir Leh elçi, İstanbul'a gelerek kralı adına özürlerini beyan etti. Kazakların ele geçirdiği 38 top Lehistan'a giden çavuşa teslim edildi ve aralarında Hatman Samuel Zborowski'nin bulunduğu bazı Kazaklar'ın kellesi vuruldu. Yine de sınırlardaki karşılıklı yağma ve mücadeleler, kesintisiz devam etti.

Kral Stefan Bathori'nin bu keşmekeş arasında 1586'da ölmesi, Lehistan'ın gerek iç siyasetini gerekse komşularını harekete geçirdi. Kazaklar bir defa daha Boğdan topraklarını ve Bender arazisini talan ettiler. Habsburg yönetimi, Arşidük Maksimilyan'ın Leh krallığına adaylığını açıklarken, İstanbul'u Lehistan siyasetinden uzak tutmak için hem askerî hem de diplomatik açıdan bütün imkânlarını seferber etti. Kış aylarında Osmanlı sınırları boyunca büyük bir Habsburg saldırısı başladı. Papa ve İspanya tarafından da desteklenen Avusturya Arşidükü Maksimilyan, 22 Ağustos 1587'de Samuel Zborowski taraftarlarınca Leh kralı seçildi. Ancak Stefan Bathori'nin şansölyesi Jan Zamoyski'nin başını çektiği hizip, Habsburglar'ın Leh tahtını ele geçirmesine karşı mücadeleye başlayıp, bundan sadece üç gün sonra İsveç hanedanından Sigismund Vasa'yı yeni kralları ilan ettiler.

İstanbul'daki Habsburg elçisi Pezzen, Maksimilyan'ın krallığını tasdik ettirme girişimine kesin bir red cevabı aldı. Başlangıçta Leh tahtında bir yabancı görmek istemediği için Sigismund Vasa'nın kral seçilmesine de çekimser yaklaşan Osmanlı yönetimi, gelişen şartlar karşısında bunu kabul etti. Yaşanan kargaşadan istifade eden Kazaklar, Özi, Bender, Akkirman havalisine akınlar düzenlediler; Babadağ'ı ateşe verdiler; Yanoş Voda isimli bir şahsı geçici de olsa Boğdan tahtına oturttular.

Osmanlı yönetimi, Niğbolu sancakbeyini Kazaklar'ın cezalandırılmasına memur etti. Bu arada Lehistan'da iki taraf arasında devam eden taht mücadelesinde Şansölye Jan Zamoyski, Arşidük Maksimilyan'ı 24 Ocak 1588'de Silezya'daki savaşta esir alarak Sigismund Vasa'nın mevkiini pekiştirdi. Maksimilyan, hürriyetini ancak Mart 1589'da imzaladığı Beutlen Anlaşması ile Lehistan'daki bütün haklarından vazgeçerek satın alabildi. Lehistan'da bozguna uğrayan Habsburglar, Osmanlı sınırlara yönelik saldırılarına da derhal son verdiler.

Bir Osmanlı-Leh Savaşına Doğru

Leh siyasetinde ipleri elinde tutan Jan Zamoyski yeni dış politikasını, Habsburglar'a direnmek, Stefan Bathori'nin Erdel'deki akrabalarının Lehistan'a yönelik hak iddialarını reddetmek, Boğdan ile Eflâk'ın ilhakını sağlamak ve bunun için de her türlü araçla Türklerin dostluğunu muhafaza etmek temelleri üzerine kurdu. Lehistan'daki gelişmeleri yakinen takip eden İstanbul ise, hem Maksimilyan'ın serbest bırakılmasından, üstelik de Sigismund Vasa'nın kızkardeşi ile evlendirilmesinden, hem de bir türlü dizginlenemeyen Kazakların 1588-1589'da yine Özi ve Kozlu (Gözleve) havalisini talan etmesinden son derece rahatsızdı.

Venedik kaynaklarına göre, Osmanlı yönetimi, şimdiye kadar Kazaklar ve Leh göçmenlerin Lehistan arazisinden gerçekleştirdikleri saldırılardan artık bıkmıştı. Türklerin yaşadıkları bütün zararı Leh merkezî yönetimine atfetmesine ve tazminini istemesine karşılık, Leh hükümeti saldırganlarla herhangi bir ilişkileri olmadığını söylüyor ve asıl Tatarların verdikleri zararlardan şikâyet ediyordu.

Nisan 1589'da ikinci defa veziriazam olan Sinan Paşa, Lehistan'la süregelen meseleleri bu defa kesin olarak çözmeye kararlıydı. Safevî Şahı Abbas'ın sulh talep etmesiyle kuzeyde manevra sahası genişleyen yeni veziriazam, Şansölye Jan Zamoyski'nin bütün açıklama ve beyanlarına rağmen, Lehistan'la yaşanan meseleleri, askerî ve siyasî baskı ile neticelendirmek konusunda III. Murad'ı da ikna etti. Mayıs 1588'de Kırım hanlığına tayin edilmesinden beri Lehistan'a akın düzenlemek için sürekli İstanbul'dan izin isteyen Bora Gazi Giray'a gerekli müsaade verildi. Ayrıca Rumeli Beylerbeyi Hızır Paşa, Temmuz 1589'da kuzeye doğru yola çıktı. Bora Gazi Giray, Ağustos 1589'da Lvov'a kadar uzanan ve Lehistan tarihinin gördüğü en tahripkâr akınlardan birini gerçekleştirdi. Henüz Hızır Paşa'nın kendisi Bender'de iken, Gazi Giray Han çok sayıda esir ve ganimetle dönüş yolunda idi. Bu yüzden, Sniatyn'e kadar ulaşan Osmanlı öncüleri ve Hotin önlerine varmış olan Hızır Paşa, hanın Boğdan'dan geçişini emniyete almak için geri döndüler. İstanbul, Rumeli beylerbeyine Silistre'de kışlamasını emrettiği gibi, Tuna'yı Kazak geçişlerine kapatmak için bir filo gönderdi ve İsmail Geçidi'nde inşasına başlanan kale ile ilgili çalışmalara hız verdi.

Osmanlı askerî harekâtı Lehistan üzerinde beklenen tesiri uyandırdı. Paul Uchanski riyasetindeki bir Leh heyeti, Kasım 1589'da İstanbul'a geldi. Uchanski'nin önüne, 100 bin akçe vergi, Kazakların yok edilmesi ve Leh topraklarında iki Osmanlı sınır kalesinin kurulması barış şartları olarak konuldu, aksi takdirde savaşa hazır olmaları bildirildi. Daha yolda iken hastalanan Paul Uchanski, kısa bir süre sonra İstanbul'da hayata gözlerini yumdu. Gerek Uchanski gerekse onun ölümüyle görüşmeleri devralan Leh heyetindeki diğer isimler, Veziriazam Sinan Paşa ile yürütülen müzakerelerde haraca kesinlikle karşı çıktılar. Bunun üzerine Sinan Paşa, III. Murad'a, Osmanlı sınırına yakın beş-altı Leh kalesinin fethedilmesi için bir sefer düzenlenmesini teklif etti. Veziriazama göre, harekât, yağma akınlarına alışkın olan Tatarlara bırakılmayıp, bizzat Osmanlı ordusu tarafından icra edilmeliydi. Bu kalelerin fethiyle hem Kazak saldırıları sona erecek hem de "yolları tutulan" Rusların Demirkapı taraflarına ve Kaheti Kralı Aleksandr'a (Levendoğlu) asker göndermesi engellenecekti. III. Murad'ın veziriazamın teklifini kabulüyle derhal sefer hazırlıklarına başlandı.

Bu sırada Rumeli Beylerbeyi Hızır Paşa'dan yeni bir Leh elçisinin 200 kişiden fazla maiyetiyle Boğdan sınırına yaklaştığına ve Leh kralının yıllık haraç ödemeye razı olduğuna dair bir mektup geldi. Sinan Paşa yönetimi, 24 Kasım 1589 tarihli cevabında Hızır Paşa'ya, elçi yanına geldiğinde onu birkaç gün alıkoyup, arzettiği gibi senelik haraca razı iseler evvela bu meseleyi kendisinin görüşmesi talimatını verdi. Şayet elçi müzakereler için tam yetkiye sahipse harac miktarının 100 yük mü yoksa daha fazla mı olacağını kararlaştırdıktan sonra onu da yanına alıp İstanbul'a gelmesine ve bu surette sulhün imzalanmasına müsaade edildi. Yetkileri sınırlı olup kralından izin alması gerekiyorsa, hem Osmanlı hem de Kırım askerinin Lehistan'a akın düzenlemeye hazır olduklarını söyleyerek elçiyi korkutması ve krala elçinin adamı ile birlikte kendi adamını da göndermesi emredildi. Kraldan haracı kabul ettiğine dair haber alırsa elçi ile birlikte payitahta gelmesi, aksi olursa yazıp bildirmesi istendi.

Yine de sefer hazırlıklarına devam edildi. Rumeli beylerbeyine yazılan talimatla aynı tarihte Boğdan voyvodasına, bazı Leh kalelerinin alınması için serdar tayin edilen Hızır Paşa'ya sefer hazırlığı yapması, köprü yaptırması ve zahire hususlarında hüküm gönderildiği bildirilerek, kendisinin de memleketinden zahire toplayıp münasip mahallerde hazır tutması emredildi. Haracı reddettikleri için üzerlerine asker sevkedileceğini bilen Lehlerin Osmanlı topraklarına saldırmalarının muhtemel olduğu belirtilerek, casuslar gönderip Lehistan'daki gelişmeleri yakinen izlemesi istendi.

Gerçekten de İstanbul'un beklediği oldu; Azak'a yönelik büyük bir Kazak saldırısı vuku buldu. Bunun üzerine payitaht Kazaklara karşı yeni askerî tedbirler aldı. Hızır Paşa'ya verilen talimat da, 19 Aralık'ta, gelecek elçiyi tam yetkili ise hemen, sınırlı yetkilere sahipse maiyetindekilerden beş altı "söz bilür" kişiyi Leh kralına yollayıp haracla ilgili acele haber göndermelerini tembihledikten sonra İstanbul'a sevketmesi; kendisinin orada kalması ve kraldan alacağı cevabı yazması şeklinde değiştirildi.

Bir yandan da İstanbul'daki Leh sefareti ile görüşmeler, her şeye rağmen hâlâ sürmekteydi. Leh elçisinin iki adamı iki ay zarfında haraca dair kesin haber gelmesi şartıyla nâme-i hümâyûn ile Lehistan'a gönderilmişti. Kezâ başka bazı kimseler de o tarafa gitmek üzere idi. 24 Şubat 1590'da Hızır Paşa'ya, ilk iki adamı Leh kralına göndermesi ve sonradan gelenleri ise oradan bir haber alıncaya kadar yanında bekletmesi emredildi. Lâkin daha Uchanski ile yapılan müzakerelerden haracı kabul etmeyecekleri anlaşıldığından Hızır Paşa'ya, 24 Şubat 1590 tarihli hükümle, baharda Kameniçe'ye düzenlenecek sefere serdar tayin edildiği bildirildi. Bunun için gerekli hazırlıkları yapması, Kanunî zamanında köprü yapımı için hazırlanıp Kili Kalesi'ne konulmuş olan zinciri getirtip gerekiyorsa tamir ettirmesi emredildi. Eflâk ve Erdel voyvodalarına da, zahire tedarik edip baharda askerleri ile serdara katılmaları istendi.

Osmanlı hükümetinin Lehistan'ı bir seferle dize getirme düşüncesine karşılık Kırım Hanı Bora Gazi Giray, Lehler hayli askere sahip olduğundan büyük hazırlıkların yapılması gerektiğini bildirip daha tehlikeli bir ihtimal hususunda İstanbul'u uyardı. Hana göre, Lehistan, Osmanlı harekâtı karşısında Moskova ile ittifak kurabilirdi ve bu takdirde ortaya çıkacak tehdidin bertaraf edilmesinde büyük sıkıntı çekilebilirdi. Bu ikaza rağmen hana gönderilen cevapta, Lehistan'dan harac konusunda hâlâ kesin bir haber gelmediği bildirilerek sefer kararında ısrar edildi.

Gecikmeli Barış

Sonunda Lehistan Şansölyesi Jan Zamoyski, Boğdan Voyvodası Aksak Petru, Rum asıllı Ban Yani, Bartolomeo Brutti, İngiliz Temsilci Edward Barton ve bazı Osmanlı ricâli, Osmanlı-Leh barışının yeniden tesisi için devreye girdiler. Haziran 1590'da Şansölye Johann'ın kuzeni olan bir Zamoyski ile Brutti, İstanbul'da sulh görüşmelerini tekrar başlattılar. Bütün dikkatini İspanya meselesine yöneltmek isteyen Sinan Paşa yönetimi de sulh talebine müspet karşılık verdi. Bu defa müzakere masasına, nakit vergi yerine senelik yüz deste samur kürk ödenmesini getirdi. Leh elçi, Sinan Paşa ile yürüttüğü müzakereler sonunda, her yıl elli deste samur yerine bir defaya mahsus olmak üzere 100 deste vermeyi, kendisi burada kalıp bir adamı marifetiyle hediyeyi ve kralın nâmesini getirtmeyi, sonra da kendisiyle birlikte Lehistan'a gönderilecek bir çavuşun önünde Kazakların kılıçtan geçirilmesini taahhüd etti. Osmanlı donanmasını bir an önce İspanya'ya karşı harekete geçirmeye çalışan İngiliz Elçi Edward Barton, kraliçe nâmına, Lehlert'in taahhüdlerini yerine getireceklerine kefil oldu. III. Murad ile Veziriazam Sinan Paşa arasındaki yazışmalarda, Lehistan'a karşı takip edilen politika "sakala gülme" şeklinde tarif edilir.

Bu surette taraflar arasında anlaşmanın taslağı üzerinde mutabakata varıldı. Leh kralına yazılan 21 Haziran 1590 tarihli nâmede, İngiliz temsilcinin barış konusundaki tavassut ve ricası hususi olarak vurgulanırken, kendi elçisinin taahhüdlerini yerine getirmesi hâlinde Rumeli beylerbeyinin geri çağrılacağı ve Kırım hanına da artık Lehistan'a tecavüz etmemesi için nâme gönderileceği bildirildi. Ancak İstanbul'da mesele halledilmiş olsa da iç karışıklıklarla meşgul Lehistan yönetiminin anlaşmayı tasdiki ve hediyeleri göndermesi için uzun süre beklemek gerekti. Buna karşılık Osmanlı yönetimi, İstanbul'daki Lehistan elçisini sıkıştırarak süreci hızlandırmaya çalışırken askerî açıdan ihtiyatı elden bırakmayıp Hızır Paşa'ya bu seneyi de kışlakta geçirmesini emretti.

Hızır Paşa'nın, Kasım 1590'da Leh kralından gelen bir kimsenin yanında bulunduğunu bildirmesi Divân'da beklentiyi ne kadar arttırdıysa, Aralık ayında Kazakların Boğdan'a saldırmaya hazırlandıklarına dair yeni mektubu denli can sıktı. Haziran 1590'daki görüşmelerde Leh elçisinin bir adamının iki ay zarfında kralından hediyeyi alıp getirmesiyle sulha son halinin verilmesi kararlaştırılmış olmakla birlikte 1591 yılı başlarında Lehistan'dan hediye yerine, Jan Zamoyski'nin bir mazeret mektubu geldi. Şansölye, mektubunda, kralın da sulh istediğini; hediyelerin ya müstakil elçi ile gönderileceğini ya da İstanbul'daki elçiye ulaştırılıp onun eliyle takdim edileceğini; fakat henüz bu konuda son kararı vermek için kral ile beyler arasında bir toplantı yapılamadığını yazıyordu.

Leh siyasî-idarî sistemi hakkında bilgi sahibi olan Sinan Paşa, III. Murad'a yazdığı telhiste bu mazereti şu sözlerle makul göstermeye çalışır: "Bu keferenin kralı her işde müstakıl değildir. Vilâyet a'yâni[y]le müşâvere idüb, herkes ma'kul göremeyince nesne göremez. Hâlen bunda olan elçi yine bu kullarına gelüb otuz-otuz beş gün mehil alub krala tekrar âdem göndermek ister. Emr-i şerîfleriyle varsun. Bir bölük ittifâksız müteferrik mel'ûnlar. Ancak bolay ki mu'accelce âdemi gelüb maslahat ber-taraf ola". Fakat yine veziriazam, padişaha, Leh kralının hediyeleri gelmediği müddetçe Rumeli beylerbeyinin kışlaktan ayrılmaması gerektiğini bildirmiş ve Hızır Paşa'ya bu minvalde emir gönderilmiştir.

Veziriazam Sinan Paşa, gecikmeyi Leh devlet yapısıyla izah ediyorken, Lehistan'ın hediyeleri göndermekte ağır davranmasında Avrupa ahvaline vukufiyetinden ötürü bir süredir İstanbul'da nüfûz kazanan David Passi'nin faaliyetlerin de etkili olduğu ortaya çıktı. Aynı zamanda İspanya casusu olan Passi, Şansölye Jan Zamoyski'ye bir mektup yazarak, Veziriazam Sinan Paşa'nın barış ve uzlaşma mektubunu sadece kendi otoritesiyle, sultanı bağlamaksızın kaleme aldığını, böylece onları kandırmaya ve onlardan para çekmeye çalıştığını iddia etmişti. Sinan Paşa'nın iddialarına bakılacak olursa veziriazamın rakipleri Ferhad Paşa ve Saatçi Hasan Paşa da barışın gecikmesi için Lehistan'da ellerinden geleni yapıyorlardı.

Osmanlı idarecileri arasında bu hizip kavgaları yaşanırken Mart sonunda İstanbul'daki Leh Elçi Zamoyski'nin kardeşi, bir İngiliz ile birlikte, şehre geldi ve ağır kış şartlarından ötürü hediyelerin biraz daha gecikeceğini bildirdi. Osmanlı yönetimi, bunu çabuklaştırmak için 12 Mayıs 1591'de Hızır Paşa'ya, İstanbul'dan ülkelerine dönen Leh tüccarlarını kralın yeni elçisi gelinceye kadar yanında alıkoymasını emretti.

Sinan Paşa, Lehistan'a karşı yürüttüğü siyasetin neticesini göremeden veziriazamlıktan azledildi. Beklenen elçiler Dzierzek ve Brutti, ancak Eylül 1591'de İstanbul'a ulaştılar. Osmanlı-Leh barışı, Ocak 1592'den itibaren geçerli olmak üzere, yıllık 25 bin altın ve bunun iki katı değerinde hediye verilmesi şartıyla yeniden tesis edildi. Lehistan kralına, "gereği gibi ri'âyet olunan" elçisinin "murâd itdüği üslûb üzerine" yazılan ahidnâme Süleyman Çavuş ile gönderildi.

Yapılan barışı müteakip Osmanlılar ile Lehler arasında, sürekli şikâyet konusu olan Kazaklar hususunda işbirliğine gidildi. Gerek Moskova gerek İsveç ile ilişkileri hâlâ bozuk olan ve bu yüzden Osmanlılarla münasebetlerini koparmak istemeyen Lehistan merkezî yönetimi, Zaporog Kazaklarını kontrol altına almak için köklü tedbirlere başvurdu. Kırım Hanı Bora Gazi Giray da 1591'de Lehistan ile ittifak akdedip Ruslara karşı büyük bir savaş başlattı.

Osmanlı-Habsburg Savaşı'na Sebep Olan Lehistan Krizi

Osmanlı topraklarına yönelik saldırıları yine devam ettiyse de bu tarihlerden itibaren Kazaklar, Lehistan'ın da esas meselelerinden biri haline geldiler. Zaporog Kazakları'nın Kristofer Kozinskiy'nin liderliğinde 1592'de asillere karşı başlattıkları isyan, Lehistan'da merkezî idareyi tehdit eden ciddi bir krize yol açtı. Buradan aldığı davetle Lehistan iç işlerine müdahil olan Habsburglar, son kraliyet seçiminde olduğu gibi Osmanlılar'ın dikkatini dağıtmak için bilhassa Bosna'da askerî gerilimi tırmandırdı. Buna paralel bir şekilde Petru Cazacul da Kazaklar'ın desteğiyle Boğdan'ı istila edip Osmanlılar'ın tayin ettiği voyvodayı kovdu.

İşler bu safhada Habsburg yönetiminin beklediği gibi gelişmedi. Bosna'da Habsburg kuvvetleri Osmanlı güçleri karşısında yenildi; Boğdan'da savaşa gerek kalmadan yakalanan Cazacul, İstanbul'a getirilerek meydanda asıldı. Prag için asıl büyük hayal kırıklığı ise Kozinskiy'nin 12 Şubat 1593'te Yanuş Ostrozkiy ile Aleksander Vişnevetsky komutasındaki Leh asillerinin ordusu karşısında ağır bir mağlubiyete uğraması oldu. Böylece

Lehistan'daki kriz ve bunun Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde sebep olduğu hararet, nispeten sükûn bulur gibi oldu. Prag ile İstanbul arasında barış görüşmeleri tekrar başladı.

Osmanlı yönetimi, meselenin kesin olarak çözümü için, Lehistan kralının İsveç'e bir sefer düzenleyerek ülkesindeki dâhilî kavgayı sonlandırabileceğini düşünüyordu. İngiliz Elçi Edward Barton da bu yönde telkinlerde bulunuyordu. Aynı tarihlerde İstanbul'a gelip giden bir Lehistan elçisinin vazifesi, krizi aşmak için Leh merkezî hükümeti namına Divân ile müzakerede bulunmak olmalıdır.

Ordusunun önemli bir kısmını savaş meydanında bırakmasına rağmen Kozinskiy'nin faaliyetlerine devam etmesi, İstanbul'un planlarını alt üst etti. Moskova ve Habsburglar'dan da destek gören Kozinskiy, Aleksander Vişnevetskiy'den mağlubiyetin intikamını almak için harekete geçti. Bununla eş zamanlı olarak Osmanlı-Habsburg sınırları da yine karıştı. Haziran 1593'de Siska'da bir Osmanlı ordusunun, Habsburglar karşısında bozguna uğraması üzerine İstanbul savaş kararı aldı. Bu arada 1593 yazında Kozinskiy'nin Vişnevetskiy tarafından öldürülmesiyle yatışmış gibi gözüken Kazak isyanı sonbaharda tekrar alevlendi. Kazaklar, Leh asillerinin boşalttığı Kiev'i kuşattı. Kırım Hanı Bora Gazi Giray, bu kritik dönemde imdada yetişti. Kazaklar, başkentleri Seç'in Kırım akıncıları tarafından tahrip edildiği haberi üzerine geri çekildiler. Osmanlı hükümeti, sulh talebiyle İstanbul'a gelen Moskova elçilerine soğuk davranarak Ruslar aleyhindeki Kırım-Leh ittifakını destekledi.

Avusturya serdarlığını üstlenen Sinan Paşa'nın 1594'te Yanık'ı fethedip Belgrad'da kışlaya çekildiği sırada, Eflâk Voyvodası Cesur Mihail, Erdel Voyvodası Sigismund Bathori ve Boğdan Voyvodası Aron'un müttefiken isyanı, bir süre sonra Osmanlı-Lehistan ilişkilerine de yansıdı. İstanbul'da Sinan Paşa'ya vekâlet eden Ferhad Paşa'nın Boğdan voyvodalığına Stefan Boğdan'ı, Eflâk'a da Yanku Sasul'un oğlu Boğdan'ı tayin etme teşebbüsü bir netice vermedi. Bu sırada Aron, bir müttefik sıfatıyla kendisine pek de güvenmeyen Sigismund Bathori'ye bağlı Macar muhafız kıtası tarafından esir alınıp zindana atıldı ve yerine Stefan Razvan getirildi. Koca Sinan Paşa, Ağustos 1595'de Eflâk'a girdi ve burayı bir eyalet hâline getirerek yönetimini Satırcı Mehmed Paşa'ya verdi. Aynı günlerde Osmanlı-Kırım birlikleri Boğdan'a yöneldi.

Habsburglar'ın ittifak teklifini başından beri Boğdan ve Eflâk'ın Lehistan'a bırakılması şartına bağlayan Şansölye Zamoyski bu safhada harekete geçti. Boğdan'ın Sigismund Bathori tarafından Stefan Razvan'ın voyvodalığa tayiniyle Macar nüfûzuna girmesi ya da Sinan Paşa'nın harekâtının devamında bir Osmanlı eyaletine dönüştürülmesi ihtimali, Lehistan için aynı derecede istenmeyen bir durumdu. Bu yüzden Şansölye Zamoyski, Eflâk'a Leh ve Kazak askerlerinden oluşan bir ordu sevkettiği gibi, Ağustos'ta Boğdan tahtına Jeremy Movila'yı yerleştirdi. Bizzat Zamoyski'nin komutasındaki Leh ordusu, 19-21 Ekim 1595'te Kırım hanının yeğeni, Bender ve Kili Beyi Ahmed Han'ın emrindeki Tatarlar ile Tutora'da karşı karşıya geldi. Kırım hanının padişahtan aldığı yetkiyle Boğdan voyvodası tayin ettiği Ahmed Han, 22 Ekim'de haklarından feragat etti.

Sinan Paşa'nın Eflâk'taki bütün fetih teşebbüslerinin sonuçsuz kalması üzerine Osmanlı yönetimi, bir de Lehistan'a karşı cephe açmamak adına, Kırım hanının ricası ve Leh kralının kefaleti ile Movila'nın voyvodalığını 28 Kasım 1595'de tasdik ederek bu oldu-bittiye ve barışa razı oldu. Lehistan da, bütün dikkatini İsveç ve Ruslar'a karşı yürüttüğü mücadeleye çevirdi.

BİBLİYOGRAFYA

1) ARŞİV KAYNAKLARI

BOA, A.DVNS.MHM, nr. 39-40, 42-43, 46-48, 65-67, 70-71.

BOA, A.DVNS.MHM.ZYL, nr. 4

BİNGÜL, Harun, *Mühimme Zeyli Kataloğu'ndaki 5 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2002.

KARACA, Mustafa, *68 Numaralı Mühimme Defteri (Tasnif-Transkripsiyon)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara 1999

Mühimme Defteri 44, haz. Mehmet Ali Beyhan, İzmir 1995.

Sultanın Emir Defteri (51 Nolu Mühimme), haz. Hikmet Ülker, İstanbul 2003.

YILDIZ, Hasan, *49 numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

2) KAYNAK ESERLER

Gelibolulu Mustafa Âlî *veKünhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III, Murat ve III. Mehmet Devirleri*, I-III, haz. Faris Çerçi, Kayseri 2000.

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Romen Kaynak ve Kroniklerinde Türk Tarihi, I, Kronikler, haz. Mehmet Ali Ekrem, Ankara 1993.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I; *Tarih-i Selanikî (1003-1008/1595-1600)*, II, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999.

Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevârîh*, Türk İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi, nr. 1973.

Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri-II, İntizâmi *Sûrnâmesi*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2009.

Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri-I, Manzûm Sûrnâmeler, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2008, s. 355-641 (Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Câmi'u'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserinin transkribe metni).

3) BALYOS/ELÇİ RAPORLARI VE SEYAHATNÂMELER

BERNARDO, Lorenzo, *Relazione* (1592), *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III,Cilt II, haz. Eugenio Alberie, Frenze (Floransa)1844, s. 321-426.

Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice (1581-1591), VIII,ed. Horatio F. Brown, London 1894, URL: http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=95198.

CONTARINI, Paolo, *Relazione* (1583), *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III,Cilt III, haz. Eugenio Alberie, Frenze (Floransa)1855, s. 209-250.

MORO, Giovanni, *Relazione* (1590), *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III,Cilt III, haz. Eugenio Alberie, Frenze (Floransa)1855, s. 323-380.

MOROSINI, Gianfrancesco, *Relazione* (1585), *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III,Cilt III, haz. Eugenio Alberie, Frenze (Floransa)1855, s. 251-322.

Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589, I-II, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2012.

SEIDEL, Friedrich, *Sultanın Zindanında, Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2010.

SORANZO, Giacomo, *Relazione* (1584), *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente*, XIV, Costantinopoli: relazioni inedite: 1512-1789, a cura di Maria Pia Pedani-Fabris, Padova 1996, s. 259-310.

4) ARAŞTRMA ve İNCELEMELER

AFYONCU, Erhan, "Sokollu Mehmed Paşa", *DİA*, XXXVII, 354-357.

_____, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2012.

ARIK, Sabire, *Kuruluştan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi*, Ankara 2010.

_____, *Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004.

_____, "*Eski Polonya'da Kazak Savaşları*", "*Wojny Kozackie w dawnej Polsce*", Zbigniew Wójcik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sa: 35 (Ankara 2004), s. 227-250.

BEYDİLLİ, Kemal, *Die Polnischen Könighswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im lichte Osmansicher Archivalien*, Münnich 1976.

CEZAR, Mustafa-Midhat Sertoğlu, vd., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1959.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1972; III, İstanbul 1972.

İNALCIK, Halil, "Gazi Giray", İA, IV, 734-736.

_____, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, I, İstanbul 2009.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, I, ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, çev. Halil Berktay, İstanbul 2000.

JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

KOLODZIEJCZYK, Dariusz, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, IX, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 679-685.

_____, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış, 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, Ankara 1999, s. 21-33.

NOVOSELSYSKİY, A. A., *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi*, ter. Kemal Ortaylı, Ankara 2001.

ÖNAL, Ahmet, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri (1520?-1596)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012.

ÖZTÜRK, Yücel, Özü'den *Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004.

PURGSTALL, Baron Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, IV, haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, (baskı yeri ve tarihi yok).

REFİK, Ahmed, "Lehistan'da Türk Hâkimiyeti", *TTEM*, 4/XIV (1 Temmuz 1340), s. 227-243.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I-III, Ankara 1988.

WAWRZYNIAK, Krzysztof, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century*, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II-III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.